

מחודדים

ת"ר ושנתם שיהיו זברי תורה מחודדים בפך (קידושין ל.)

מערכת: 073-249-0403
sikumhadaf12@gmail.com

לע"נ
הגה"ח ר' פינחס רוזנבוים זצ"ל
בהרה"ח ר' בנימין ביינוש זצ"ל

יום ראשון פרשת שמות - ט"ו טבת תש"פ

דף ט' ע"א

תנאים נחלקו בזמן אכילת קרבן פסח (וכן בקריאת הלל בליל פסח. צ"ח): לרבי אלעזר בן עזריה מצותה עד חצות - שנאמר ואכלו את הבשר 'בלילה הזה', ועברתי בארץ מצרים 'בלילה הזה', מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות. לרבי עקיבא עד שיעלה עמוד השחר, שנאמר 'בחפזון' עד שעת חפזון, כלומר עד הבוקר שהיה שעת חפזון של ישראל. ור"א בן עזריה מפרש עד שעת חפזון של מצרים, שהוא בחצות.

והכל מודים שנגאלו ישראל ממצרים מבערב, שכבר נתנו להם רשות לצאת - שנאמר 'הוציאך ה' אלקיך ממצרים לילה'. ולא יצאו אלא ביום, שנאמר 'ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה' (ומחלוקת ר"ע ור"א בן עזריה על שעת 'חפזון' האמור בפסח אם הוא על חפזון של ישראל או של מצרים. כנ"ל).

אין קרבן פסח נאכל ביום שחיתו (בי"ד) כשאר קדשים - שנאמר 'בלילה' ולא ביום. ואינו נאכל בליל שני - לרבי עקיבא שנאמר בלילה 'הזה', ולא בלילה אחרת. ולר"א בן עזריה שנאמר 'לא תותירו עד בוקר'.

שלושה זמנים נזכרו בכתוב על קרבן פסח: א. שם תזבח את הפסח 'בערב'. ב. 'כבוא השמש' ג. 'מועד צאתך ממצרים'. וכך הוא מתפרש: 'בערב' כלומר ביום י"ד לאחר חצות, אתה זוכה. 'כבוא השמש' והוא בשקיעת החמה, אתה אוכל. ועל 'מועד צאתך ממצרים' שהוא בבוקר נחלקו תנאים - לרבי אליעזר בבוקר אתה שורף. (אבל זמן אכילה עד חצות, כר"א בן עזריה), ולרבי יהושע עד מועד צאתך ממצרים אתה אוכל והולך (כרבי עקיבא).

'דבר נא באזני העם' - אין נא אלא לשון בקשה. אמר הקב"ה למשה בבקשה ממך לך ואמור לישראל בבקשה מכם שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב, שלא יאמר אותו צדיק (אברהם), ועבדום וענו אתם קיים בהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם. אמרו לו ולואי שנצא בעצמנו. משל לחבוש בבית האסורים שאמרו לו, מוציאין אותך למחר מבית האסורין ונותנין לך ממון הרבה, אמר להם בבקשה מכם הוציאוני היום ואיני מבקש כלום.

דף ט' ע"ב

המצריים השאילו כלים לישראל בעל כרחם - י"מ בעל כרחם של מצריים, וי"מ בעל כרחם של ישראל משום משוה. 'וינצלו את מצרים' - שעשאוה כמצודה שאין בה דגן, וי"א כמצולה שאין בה דגים.

בתחילה אמר הקב"ה למשה 'אהיה אשר אהיה' - אמר לו לך אמור לישראל אני הייתי עמכם בשעבוד זה, ואני אהיה עמכם בשעבוד מלכות. אמר לפניו רבוש"ע דיה לצרה בשעתה, אמר לו לך אמור להם 'אהיה' שלחני אליכם.

למה אמר אליהו להקב"ה ענני שתי פעמים? ענני שתרד אש מן השמים ותאכל כל אשר על המזבח, וענני שתסיח דעתם, כדי שלא יאמרו מעשה כשפים הם.

תנאים נחלקו מאימתי קורין את שמע בשחרית: א. לתנא קמא משיכיר בין תכלת ללבן, כלומר שיבחין בין תכלת שנצבע על גיזת צמר, למקומות שבה שלא עלה הצבע יפה. ב. לרבי אליעזר משיכיר בין תכלת לכרתג. ג. לרבי מאיר משיכיר בין זאב לכלב. ד. לרבי עקיבא משיכיר בין חמור לערוד. ה. לאחרים משיראה את חברו רחוק ארבע אמות ויכירנו.

לרב הונא הלכה כאחרים - ולאביי זמן תפילין הוא כאחרים, ולק"ש צריך לעשות כותיקין, שהיו גומרין אותה עם הגן החמה, כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום. שנאמר 'יראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים'. ועד מתי קורין ק"ש של שחרית? לת"ק עד הגן החמה, לרבי יהושע עד שלש שעות שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות. הקורא מכאן ואילך -

לא הפסיד כאדם הקורא בתורה. (ראה להלן י:).

כל הסומך גאולה לתפלה (בגן החמה כותיקין. תוס') - אינו נזוק כל היום כולו. רבי זירא הוכרח להביא הדסים לבית המלך ביום שסמך גאולה לתפילה, ואין זה נזק, שהיה לו ליתן שכר לראות פני המלך.

שלעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל - ולא לקראת מלכי ישראל בלבד, אלא אפילו לקראת מלכי אומות העולם, שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי אומות העולם.

רב ברונא אחיו של רבי אלעא - אדם גדול היה ושמח במצות, פעם אחת סמך גאולה לתפילה ו'לא פסיק חוכא מפומיה כוליה יומא'.

י"א שאין לומר 'ה' שפתי תפתח' קודם שמונה עשרה אלא במנחה - ולא בשחרית וערבית, שצריך לסמוך גאולה לתפילה. ולרב אשי אומר בכל התפילות, שמכיון שקבעה בתפילה כ'תפילה אריכתא' היא. וכמו שאומר בערבית השכיבנו.

בסוף תפילת שמונה עשרה אומר את הפסוק 'היה לרצון אמרי פי' - ותקנוהו לאחר התפילה ולא בתחילתה, לפי שדוד אמרו לאחר י"ח פרשיות (בסוף פרק י"ט, ואשרי ולמה רגשו פרשה אחת היא), לפיכך תקנו חכמים לאומרה לאחר י"ח ברכות.

מאה ושלוש פרשיות אמר דוד ולא אמר הללויה - עד שראה במפלתן של רשעים, שנאמר 'יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה'. (בסוף פרק ק"ד, כי אשרי ולמה רגשו פרשה אחת היא).

כל פרשה שהיתה חביבה על דוד פתח בה באשרי וסיים בה באשרי - כגון פרשה ראשונה, שפתח ב'אשרי האיש', וסיים ב'אשרי כל חוסי בו', שאשרי ולמה רגשו פרשה אחת היא.

יום שני פרשת שמות - ט"ז טבת תש"פ

דף י' ע"א

'יתמו חטאים מן הארץ' ולא חוטאים - שצריך לבקש על יצר הרע שיכלה, ואז 'רשעים עוד אינם' שיחזרו בתשובה, אבל אין לבקש שהרשעים ימותו.

סמוכין מן התורה מניין - שנאמר 'סמוכים לעד לעולם עשויים באמת וישר'.

למה נסמכה פרשת אבשלום לפרשת גוג ומגוג - שאם יאמר לך אדם כלום יש עבד שמורד ברבו, ויבוא להכחיש את דברי הנביא, אף אתה אמור לו כלום יש בן שמורד באביו, וכמו שזה היה, כך זה יתקיים.

שלמה אמר: 'פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה' כנגד דוד אביו שדר בחמשה עולמים ואמר שירה - דר במעי אמו ואמר שירה, יצא לאויר העולם ונסתכל בכוכבים ומזלות ואמר שירה, ינק משדי אמו ונסתכל בדדיה ואמר שירה, ראה במפלתן של רשעים ואמר שירה, נסתכל ביום המיתה ואמר שירה.

למה עשה הקב"ה לאשה דדים במקום בינה - י"א שלא יסתכל התינוק במקום ערוה, וי"א כדי שלא יינק ממקום הטינופת.

לא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם - מדת בשר ודם צר צורה על גבי הכותל, ואינו יכול להטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים, והקב"ה צר צורה בתוך צורה, ומטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים. וע"ז אמרה חנה 'אין צור כאלקינו', כלומר אין צייר כאלקינו.

מדת בשר ודם מעשה ידיו מבלין אותו - והקב"ה מבלה מעשיו.

חמשה ברכי נפשי אמר דוד כנגד הקב"ה וכנגד נשמה: מה הקב"ה מלא כל העולם אף נשמה מלאה את כל הגוף, מה הקב"ה רואה ואינו נראה אף נשמה רואה ואינה נראית, מה הקב"ה זן את כל העולם כלו אף נשמה זנה את כל הגוף, מה הקב"ה טהור אף נשמה טהורה, מה הקב"ה יושב בחדרי

חדרים אף נשמה יושבת בחדרי חדרים, יבא מי שיש בו חמשה דברים הללו וישבח למי שיש בו חמשה דברים הללו.

'מי כהחכם ומי יודע פשר דבר' - מי כהקב"ה שיודע לעשות פשרה בין שני צדיקים בין חזקיהו לישעיהו, שחזקיהו אמר ישעיהו יבוא אצלי וישעיהו אמר להיפך, מה עשה? הביא ייסורים על חזקיהו, ואמר לישעיהו לך ובקר את החולה.

ישעיה התנבא לחזקיה שימות בעולם הזה ולא יחיה לעולם הבא - משום שלא עסק בפריה ורביה, ואע"פ שראה ברוח קדשו שיצאו ממנו בנים שאינם מהוגנים, לא היה לו לעסוק בדרכיו הנסתרים של הקב"ה.

וכשאמר לו ישעיה שכבר נגזרה גזירה עליו - אמר לו: בן אמוץ כלה נבואתך וצא, כך מקובלני מבית אבי אבא, אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים.

דף י"א ע"ב

אפילו בעל החלומות אומר לאדם למחר הוא מת - אל ימנע עצמו מן הרחמים.

'ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל ה' - י"א שהתפלל מקירות לבו, וי"א על עסקי הקיר, אמר לפניו רבוש"ע ומה שונמית שלא עשתה אלא קיר אחת קטנה החיית את בנה, אבי אבא שחפה את ההיכל כולו בכסף ובזהב על אחת כמה וכמה. **'זכר נא את אשר התהלכתי לפניך וגו' והטוב בעיניך עשיתי'** - י"א שסמך גאולה לתפלה, וי"א שגזגז ספר רפואות.

ששה דברים עשה חזקיהו המלך - על שלשה הודו לו: גזגז ספר רפואות (כדי שיבקשו רחמים), כתת נחש הנחשת, וגירר עצמות אביו על מטה של חבלים (לפי שהיה רשע). ועל שלשה לא הודו לו: סתם מי גיחון, כדי שלא יבאו מלכי אשור וימצאו מים לשתות. קצץ דלתות היכל ושגרם למלך אשור, עיבר את השנה ביום שלשים של אדר אע"פ שכבר ראוי לקבעו ניסן.

אין מעברין את השנה לאחר שנכנס ניסן - שנאמר 'החדש הזה לכם ראש חדשים', זה ניסן ואין אחר ניסן. וכן אין מעברין ביום שלשים של אדר, הואיל וראוי לקבעו ניסן.

כל התולה בזכות עצמו - שאומר בתפלתו עשה לי בזכותי, תולין לו בזכות אחרים. וכל התולה בזכות אחרים, תולין לו בזכות עצמו. משה תלה בזכות אחרים, שנאמר 'זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך', תלו לו בזכות עצמו, שנאמר 'ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית'. חזקיהו תלה בזכות עצמו, שאמר 'זכר נא את אשר התהלכתי לפניך', תלו לו בזכות אחרים, שנאמר 'וגנותי אל העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי'.

השונמית אמרה לבעלה 'נעשה נא עלית קיר קטנה' (לאלישע) - י"א עלייה פרועה היתה, ו'קיר' היינו שקירוה. וי"א אכסדרה גדולה היתה וחלקוה לשנים. ועליה היינו שהיתה מעולה שבבתים.

הרוצה להנות משל אחרים יהנה כאלישע - ואין איסור בדבר. ושאינו רוצה להנות, אל יהנה כשמואל הרמתי, שכל מקום שהלך שם ביתו עמו.

אשה מכרת באורחין יותר מן האיש - שנאמר 'ותאמר אל אישה הנה נא ידעתי כי איש אלקים קדוש הוא'. ומנין ידעה? י"א שלא ראתה זבוב עובר על שולחנו, וי"א סדין של פשתן הציעה על מטתו ולא ראתה קרי עליה. הוא קדוש ולא משרתו גיחזי, שאחזה בהוד יפיה.

כל המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומהנהו מנכסיו - מעלה עליו הכתוב כאילו מקריב תמידין.

לא יעמוד אדם לא על גבי כסא, ולא על גבי שרפרף, ולא במקום גבוה, ויתפלל - אלא במקום נמוך ויתפלל, לפי שאין גבהות לפני המקום, שנאמר 'ממעמקים קראתיך ה', ונאמר 'תפלה לעני כי יעטף'.

המתפלל צריך שיכוין את רגליו - שנאמר 'ורגליהם רגל ישרה'.

אסור לאכול קודם התפילה - שנאמר 'לא תאכלו על הדם', לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם. וכל האוכל ושותה ואחר כך מתפלל, עליו הכתוב אומר 'אותי השלכת אחרי גויך', אל תקרי גויך אלא גאיך, אמר הקב"ה לאחר שנתגאה זה קבל עליו מלכות שמים.

הלכה כרבי יהושע שזמן ק"ש של שחרית הוא עד שלש שעות.

הקורא ק"ש לאחר זמנה לא הפסיד - כאדם הקורא בתורה. ומברך שתים לפניו ואחת לאחריה.

גדול הקורא ק"ש בעונתה יותר מהעוסק בתורה - שהרי הקורא לאחר זמנה לא הפסיד כאדם הקורא בתורה, מכלל שהקורא בעונתה עדיף מקורא בתורה.

יום שלישי פרטת טימות - י"ז טבת תש"פ

דף י"א ע"א

לבית שמאי בק"ש של ערבית יטה ויקרא ובבקר יעמוד - שנאמר 'ובשכבך ובקומך'. ולבית הלל קורא כדרכו, שנאמר 'ובלכתך בדרך', ולמה נאמר

ובשכבך ובקומך, בשעה שבני אדם שוככים ובשעה שבני אדם עומדים. ולבית שמאי, אם לזה נתכוין היה לו לומר בבוקר ובערב.

רבי טרפון הטה עצמו בדרך לקרות כדברי בית שמאי - וסיכן עצמו מפני הלסטים. ואמרו לו כדי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי בית הלל.

העוסק במצוה פטור מק"ש - שנאמר 'בשבתך בביתך ובלכתך בדרך' מה דרך רשות, שנאמר 'בשבתך ובלכתך' ולא 'בשבת ובלכתך', כלומר בשבת שלך ובלכתך שלך ולא בשל מצוה, אף כל רשות.

הכונס את הבתולה - פטור מק"ש, שנאמר 'ובלכתך בדרך', והוא טרוד במחשבת בעילת מצוה. אבל הכונס את האלמנה חייב, לפי שאינו טרוד. ומי שטבעה ספינתו בים, וכן האבל, אע"פ שהם טרודים חייבים בק"ש, לפי שטרודים בטרדא של רשות.

אבל חייב בכל המצות האמורות בתורה - חוץ מן התפילין, לפי שנאמר בהם פאר, 'פארך חבוש עליך'.

לבית הלל עומדין וקורין, יושבין וקורין, ומטיין וקורין, הולכין בדרך וקורין, עושין במלאכתן וקורין.

ולא אמרו שמוותר לקרות כשהוא מוטה, אלא כשהיה מוטה מתחילה, אבל אם היה זקוף לא יטה עצמו לקרות (בק"ש של ערבית), שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות כבית שמאי.

עשה כדברי בית שמאי (שהיה זקוף והטה את עצמו לקרות) - לרבי יחזקאל עשה, ויצא ידי חובתו. ולרב יוסף לא עשה ולא כלום, ולרב נחמן בר יצחק חייב מיתה.

דף י"א ע"ב

בק"ש של שחרית מברך שתים לפניו ואחת לאחריה, ובערבית מברך שתים לפניו, ושתים לאחריה, אחת ארוכה ואחת קצרה (ארוכה אמת ואמונה, קצרה השכיבנו). מקום שאמר להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך, מקום שאמר לחתום אינו רשאי שלא לחתום, שלא לחתום אינו רשאי לחתום.

בברכה ראשונה לפני ק"ש של שחרית אומרים: יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא את הכל, ואין אומרים 'בורא רע' כלשון הכתוב, משום לישנא מעליא. אבל מתחילה אומר ובורא 'חושך' ולא תיקנו לומר 'נוגה' משום לישנא מעליא, כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום, שגם בלילה אומרים גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור.

בברכה שניה - י"א שאומרים אהבה רבה, וי"א אהבת עולם.

השכים לשנות - עד שלא קרא ק"ש, צריך לברך ברכת התורה, משקרא ק"ש אינו צריך לברך, שכבר נפטר באהבה רבה.

לרב הונא, על מקרא צריך לברך ברכת התורה, ועל מדרש אין צריך. לרבי אלעזר למקרא ולמדרש צריך לברך, למשנה אין צריך. ולרבי יוחנן אף למשנה צריך לברך, אבל לתלמוד אין צריך. ולרבי אף לתלמוד צריך לברך. וכן היה רב נוהג קודם ששנה בספרא דבי רב, שנטל ידיו ובירך, ואח"כ היה שונה.

מה מברך בברכת התורה? לרב יהודה בשם שמואל 'אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה'. ולרבי יוחנן מסיים בה 'הערב נא ה' אלקינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל, ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל, כולנו יודעי שמך ועוסקי תורתך, ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל'. לרב המנונא מברך 'אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ברוך אתה ה' נתן התורה', וזו היא מעולה שבברכות. ולפיכך יאמר את כולן.

לאחר שסדרו בבית המקדש את אברי התמיד על גבי הכבש, ומלחום, ירדו ובאו ללשכת הגזית לקרות את שמע. אמר להם הממונה (סגן הכהנים): בירכו ברכה אחת, והם ברכו. ומה היא אותה ברכה? י"א אהבה רבה, וי"א יוצר אור. וקראו עשרת הדברות, שמע, והיה אם שמוע, ויאמר, וברכו את העם שלש ברכות, אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים. ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא.

ממה שבירכו ברכה אחת, יש ללמוד שברכות אין מעכבות זו את זו. ולסוברים שברכו אהבה רבה, אין ללמוד שהן מעכבות, שמא לא בירכו יוצר אור משום שעדיין לא הגיע זמנה, וכשהגיע זמנה היו מברכין. אבל עדיין יש ללמוד ש'סדר ברכות' אין מעכבות זו את זו, שהרי מתחילה בירכו אהבה רבה ואחר כך יוצר אור.

יום רביעי פרטת טימות - י"ח טבת תש"פ

דף י"ב ע"א

חכמים רצו לקבוע עשרת הדברות בקריאת שמע כמו שעשו במקדש - ובטלום מפני תרעומת המינין, שלא יאמרו לעמי הארץ אין שאר תורה אמת, ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקב"ה ושמעו מפיו בסיני.

בשבת היה משמר היוצא במקדש מברך למשמר הנכנס: מי ששיכן את שמו בבית הזה, הוא ישכין ביניכם אהבה ואחוה ושלום וריעות.

תפס בידו כוס יין, והיה סובר שהוא שכר, ופתח את הברכה על דעת לברך שהכל, וכיון שהגיע ל'מלך העולם' נזכר שהוא יין וסיים בורא פרי הגפן - יצא. שהרי אפילו אם היה מסיים שהכל היה יוצא, שעל כל דבר שאמר שהכל נהיה בדברו יצא.

תפס בידו כוס שכר, והיה סובר שהוא יין, ופתח את הברכה על דעת לברך בורא פרי הגפן, וכשהגיע ל'מלך העולם' נזכר שהוא שכר וסיים שהכל - נסתפקו בגמרא אם הולכים אחר עיקר הברכה ולא יצא, כיון שאמר ע"ד לומר בורא פרי הגפן, או שהולכים אחר החתימה ויצא.

דף י"ג ע"א
אברם הוא אברהם - בתחלה נעשה אב לארם, ולבסוף לכל העולם כולו. וכן **שרי היא שרה** - בתחלה נעשית שרי לאומתה, ולבסוף נעשית שרה לכל העולם כולו.

היה עומד בברכות ק"ש של שחרית, ואמר תחילת הברכה על דעת לסיים יוצר אור, וכשהגיע ל'מלך העולם', סיים אשר בדברו מעריב ערבים - לא יצא. ואם פתח בתחילת הברכה על דעת לומר מעריב ערבים, וסיים ביוצר אור, יצא. וכן אם היה עומד בערבית, פתח על דעת לומר מעריב ערבים, וסיים ביוצר אור - לא יצא. ואם פתח על דעת לומר יוצר אור, וסיים במעריב ערבים, יצא. ואפילו אם הולכים אחר עיקר הברכה, יצא, לפי שצריך להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום, וא"כ מתחילה כשאמר ברכה ומלכות היה דעתו על שניהם.

כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה - שנאמר 'והיה שמך אברהם'. ולרבי אליעזר עובר בלאו, שנאמר 'ולא יקרא עוד את שמך אברם'. אבל הקורא לשרה שרי אינו עובר בלאו, שהקב"ה אמר כן לאברהם שלא יקרא את שמה שרי. וכן הקורא ליעקב יעקב אינו עובר בלאו - לפי שהכתוב חזר וקראו יעקב לאחר שקראו ישראל.

היה אוכל פת, וסבר שאוחז בידו תמרים, ופתח את הברכה על דעת לסיים כברכת התמרים, וכשהגיע ל'מלך העולם' נזכר שהוא פת, וסיים כברכת הפת - תלוי בספק הנ"ל, שאם הולכים אחר פתיחת הברכה לא יצא, ואם הולכים אחר חתימתה יצא.

הדרן עלך מאימתי

פרק שני - היה קורא

היה קורא בתורה להגיה, ועומד בפרשת ק"ש, והגיע זמן המקרא - אם כוון לבו לקרות יצא. (אבל אין צריך לכוין לצאת ידי מצוה - לסובר שמצוות אין צריכות כוונה).

אבל אם היה אוכל תמרים, והיה סובר שהוא פת, ופתח על דעת לברך ברכת הלחם, ונזכר שהן תמרים וסיים בברכת התמרים - יצא, שגם אם היה מסיים כברכת הלחם היה יוצא, לפי שהתמרים מזינים את האדם.

תנאים נחלקו בדין שאילת שלום באמצע ק"ש וברכותיה:

כל שלא אמר אמת ויצביב שחרית ואמת ואמונה ערבית - לא יצא ידי חובתו, שנאמר 'להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות'.

לשיטת רבי מאיר - בין הפרקים שואל מפני הכבוד, כלומר ששואל בשלום אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום, וא"צ לומר שהוא משיב לו. ובאמצע הפרק, שואל מפני היראה, כגון אדם שירא ממנו שלא יהרגהו, וא"צ לומר שהוא משיב. אבל מפני הכבוד, לא יפסיק.

כל שאמר אמת ויצביב שחרית ואמת ואמונה ערבית - לא יצא ידי חובתו, שנאמר 'להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות'.

לשיטת רבי יהודה - באמצע הפרק שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד, ובין הפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם.

המתפלל, כשהוא כורע באבות ובהודאה, כורע בברוך, וכשהוא זוקף, זוקף בשם - שנאמר 'ה' זוקף כפופים'. רב ששת היה כורע כשבת שביד אדם, שחובטו כלפי מטה בבת אחת, והיה זוקף כנחש, שמגביה הראש תחלה ונזקף מעט מעט.

אלו הן בין הפרקים: בין ברכה ראשונה לשניה, בין שניה לשמע, בין שמע לזהיה אם שמוע, בין והיה אם שמוע לויאמר, בין ויאמר לאמת ויצביב. ולרבי יהודה בין ויאמר לאמת ויצביב לא יפסיק.

דף י"ב ע"ב

למה קדמה פרשת שמע לזהיה אם שמוע? כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך עול מצות. והיה אם שמוע לויאמר, שוהיה אם שמוע עוסק בתלמוד תורה הנוהג ביום ובלילה, ופרשת ויאמר עוסק בציצית שאינו נוהג אלא ביום בלבד.

לרב ולרבה מתפלל כל השנה כולה הא"ל הקדוש, מלך אוהב צדקה ומשפט - חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכפורים שמתפלל המלך הקדוש, והמלך המשפט. ולרבי אלעזר אפילו אם אמר הא"ל הקדוש יצא, שנאמר 'ויגבה ה' צבאות במשפט והא"ל הקדוש נקדש בצדקה', אלו עשרה ימים שמראש השנה ועד יום הכפורים, ואע"פ כן נאמר 'הא"ל הקדוש'. וכן לרב יוסף אומר הא"ל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט. והלכה כרבה.

לשיטת רבי אין קורין ק"ש אלא בלשון הקודש ככתבה - שנאמר 'והיו', בהוויתן יהו. ואפילו אם ניתנה כל התורה לקרות בלשון הקודש, צריך דרשה מיוחדת בק"ש שיקרא בלשון הקודש, כדי שלא נדרוש מ'שמע' שקורא בכל לשון (כדרשת חכמים בסמוך).

כל שאפשר לו לבקש רחמים על חבירו ואינו מבקש - נקרא חוטא. ואם תלמיד חכם הוא, צריך שיחלה עצמו עליו.

לשיטת חכמים קורין ק"ש בכל לשון - שנאמר 'שמע' בכל לשון שאתה שומע. ואפילו אם ניתנה כל התורה לקרות בכל לשון, צריך לרבות בק"ש שקורא בכל לשון, כדי שלא נדרוש מ'והיו' שיקרא רק בלשון קודש (כדרשת רבי).

כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו - מוחלין לו על כל עונותיו. שהרי שאול הרג את נוב עיר הכהנים ונתבייש בו, ומוחלו לו, שנאמר 'ומחר אתה ובניך עמי, עמי במחיצתי. וי"א שנאמר 'בגבעת שאול בחיר ה', יצתה בת קול ואמרה בחיר ה'.

הקורא את שמע - לשיטת רבי צריך שישמיע לאזנו, שנאמר 'שמע' השמע לאזנך מה שאתה מוציא בפיך, ולחכמים גם אם לא השמיע לאזנו יצא.

בקשו לקבוע פרשת בלק בק"ש - לפי שנאמר בה 'כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו', שדומה לבשכבך ובקומך, שהקב"ה שומרנו בשכבנו ובקומנו לשכב שלווים ושקטים כארי וכלביא. ולא קבעו משום טורח צבור. ולא קבעו לומר פסוק זה לבדו, שכל פרשה שלא פסקה משה אין פוסקין אותה.

לא יקרא ק"ש למפרע - לחכמים שנאמר 'והיו', ולרבי שנאמר 'דברים' 'הידברים'.

מפני מה קבעו לומר בק"ש פרשת יציאת מצרים? שיש בה חמשה דברים: א. מצות יציאת מצרים, ו'עשו להם יציאת'. ב. יציאת מצרים, 'אשר הוצאתי'. ג. עול מצות, 'וזכרתם את כל מצוות ה'". ד. דעת המינים, 'שאחרי לבבכם' זו מינות. ה. הרהור עבירה והרהור ע"י, 'שאחרי עיניכם' זה הרהור עבירה, 'אתם זונים' זה הרהור ע"י.

דף י"ג ע"ב
תנאים נחלקו עד היכן כוונה בקריאת שמע:
א. לרבי אליעזר - צריך לכוין עד 'על לבבך', שנאמר 'האלה', עד כאן צריכה כוונה, מכאן ואילך אין צריכה כוונה. **ב. לרבי עקיבא ולרבי אחא** - צריך כוונה בכל פרשה ראשונה. ולרבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן הלכה כדבריהם. **ג. לת"ק בברייתא** - צריך לכוין (בכל ק"ש). **ד. לרבי מאיר** - צריך כוונה רק בפסוק 'שמע ישראל'. ולרבה הלכה כמותו.

מזכירין יציאת מצרים בלילות. רבי אלעזר לא זכה שתיאמר יציאת מצרים בלילות אע"פ שהיה כבן שבעים שנה, עד שדרשה בן זומא שנאמר 'למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך', ימי חיך הימים כל ימי חיך הלילות. וחכמים דרשו, ימי חיך העולם הזה, כל להביא לימות המשיח שיזכירו יציאת מצרים.

לרב זוטרא ורבי יאשיה פרשה ראשונה צריכה קריאה וכוונה - שנאמר 'ודברת בם' 'על לבבך'. ונחלקו בפרשה שניה, שלרב זוטרא צריכה קריאה שנאמר 'לדבר בם', וא"צ כוונה, כי 'על לבבכם' בא לדרוש על תפילין של יד שנייחנה כנגד הלב. ולרבי יאשיה צריך כוונה שנאמר 'על לבבכם', וא"צ קריאה, ש'לדבר בם' עולה על דברי תורה, שהתורה צוותה ללמד את הבנים תורה כדי שיעסקו בהן.

ולבן זומא אין מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח - שנאמר 'הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם'. ולחכמים אין הכוונה שתעקר יציאת מצרים ממקומה, אלא שתהא שעבוד מלכות עיקר ויציאת מצרים טפל לו. וכן הוא אומר 'אל תזכרו ראשונות' זה שעבוד מלכות, 'וקדמוניות אל תתבוננו' זו יציאת מצרים, 'הנני עשה חדשה עתה תצמח' זו מלחמת גוג ומגוג, משל לאדם שהיה מהלך בדרך, ופגע בו זאב וניצל ממנו, והיה מספר והולך מעשה זאב. פגע בו ארי וניצל ממנו, והיה מספר והולך מעשה ארי. פגע בו נחש וניצל ממנו, שכח מעשה שניהם והיה מספר והולך מעשה נחש, אף ישראל צרות אחרונות משכחות את הראשונות.

כל המאריך ב'אחד' מאריכין לו ימיו ושנותיו - ויארך בדל"ת עד כשיעור שיעשנו בלבו יחיד בשמים ובארץ ולארבע רוחותיה, ולא יאריך בחי"ת. ובלבד שלא יחטוף בחי"ת, שבשביל אריכות הדל"ת לא ימהר בקריאתה, כדי שלא יקראנה בחטף בלא פתח.

לרב יהודה יאמר עד 'על לבבך' בעמידה - שסובר שעד כאן צריך כוונה. ולרבי יוחנן יאמר כל פרשה ראשונה בעמידה, והוא לשיטתו שפסק כמ"ד שצריך כוונה בכל פרשה ראשונה.

שמטעם זה מקדימין לקרות שמע לוהיה אם שמוע, אבל לענין עשיה, הנחת תפילין קודמת.

פעם אחת קרא רב ק"ש קודם הנחת תפילין - שהשליח קלקל ואיחר להביא לו התפילין, והגיע זמן קריאת שמע, והוזקק לקרות כדי שלא יעבור הזמן, וכשהביא לו את התפילין, הניחן.

רב היה משכים ונוטל ידיו - ומברך על התורה, ושונה את פרקו, ומניח תפילין, וקורא ק"ש.

כל הקורא ק"ש בלא תפילין - כאילו מעיד עדות שקר בעצמו. וי"א כאילו הקריב עולה בלא מנחה וזבח בלא נסכים.

שבת קודש פרשת שמות - כ"א טבת תש"פ

דף ט"ז ע"א

הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלימה - יפנה לנקביו, ויטול ידיו, ויניח תפילין, ויקרא קריאת שמע ויתפלל, וזו היא מלכות שמים שלמה. והעושה כן, מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן, שנאמר 'ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה'.' וי"א כאילו טבל, שנאמר 'ארחץ בנקיון', ולא נאמר 'ארחץ כפי', לומר שמעלה עליו שכר רחיצת כפיו כאילו טבל כל גופו.

מי שאין לו מים לרחוץ ידיו - מנקח ידיו בעפר ובצרור ובקסמית, שלא נאמר 'ארחץ במים' אלא 'בנקיון' בכל דבר המנקה. רב חסדא קילל למי שמחזור אחר מים בזמן התפילה, ודווקא לק"ש שזמנה עובר, אבל לתפילה צריך לחזור אחר מים עד פרסה לפניו, ולאחוריו פחות ממיל, אבל מיל אינו חוזר.

קרא ק"ש ולא דקדק באותיותיה - לרבי יוסי יצא, ולרבי יהודה לא יצא.

הקורא ק"ש למפרע - לא יצא. קרא וטעה, יחזור למקום שטעה.

הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו - לת"ק (רבי יהודה), יצא. ולרבי יוסי לא יצא, שנאמר 'שמע', השמע לאזנך מה שאתה מוציא בפיו.

למסקנת הגמרא שלשה שיטות בדבר: א. לרבי יהודה (וכן לרבי אלעזר בן עזריה רבו) בדיעבד אם לא השמיע לאזנו יצא, אבל לכתחילה צריך להשמיע לאזנו. ב. לשיטת רבי יוסי לא יצא ידי ק"ש אפילו בדיעבד. ג. לשיטת רבי מאיר אפילו לכתחילה אין צריך להשמיע לאזנו, שנאמר 'אשר אנכי מצוך היום על לבבך', אחר כוונת הלב הן הן הדברים.

חרש המדבר ואינו שומע - במשנה שנינו שלא יתרום לכתחילה, לפי שאינו שומע הברכה שהוא מברך עליה. ובדיעבד אם תרם, תרומתו תרומה - ולמסקנת הגמרא רבי יהודה היא, הסובר כן גם לענין ק"ש שלכתחילה ישמיע לאזנו, ובדיעבד אם לא השמיע יצא. (רש"י ד"ה אפילו תימא). ובברייתא אמרו שלר"ש בן פזי תורם לכתחילה, שסובר כרבי מאיר שגם לכתחילה א"צ להשמיע לאזנו.

לכתחילה לא יברך אדם ברכת המזון בלבו (כלומר בלא שישמיע לאזנו), אבל בדיעבד אם בירך יצא - למסקנת הגמרא רבי יהודה היא, שסובר כן גם לענין ק"ש. (ולשיטת רבי יוסף להלן ע"ב), גם רבי יוסי מודה בזה שיצא בדיעבד, ולא נחלק על רבי יהודה שאינו יוצא בדיעבד, אלא לענין ק"ש).

דף ט"ז ע"ב

הכל כשרים לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן. למסקנת הגמרא שוטה וקטן פסולים אפילו בדיעבד, וחרש, והוא המדבר ואינו שומע, לכתחילה לא יקרא, אבל בדיעבד יצא, ורבי יהודה היא הסובר גם לענין ק"ש שלכתחילה צריך להשמיע לאזנו, ואם לא השמיע יצא בדיעבד.

ולא אמרו שהקטן אינו קורא אלא כשלא הגיע לחינוך - אבל אם הגיע לחינוך כשר לקרות לשיטת רבי יהודה.

הלכה כרבי יהודה - שלכתחילה צריך להשמיע ק"ש לאזנו, ואם לא השמיע יצא בדיעבד.

לשיטת רבי יוסף לא נחלקו רבי יוסי ורבי יהודה כשלא השמיע לאזנו אם יצא או לא אלא לענין ק"ש - אבל בשאר מצוות (בכל הברכות), לדברי הכל יצא. ומה שנאמר 'הסכת ושמע ישראל' היינו לענין דברי תורה.

הלכה כרבי יהודה שאם לא השמיע לאזנו יצא, והלכה כרבי יוסי שאם לא דקדק באותיותיה יצא.

תשובה לאומרים אין תחיית המתים מן התורה - שנאמר 'שלש הגה לא תשבענה שאול ועצר רחם', מה ענין שאול אצל רחם? אלא לומר לך מה רחם מכניס ומוציא, אף שאול מכניס ומוציא. וק"ו הוא, ומה רחם שמכניסין בו בחשאי מוציאין ממנו בקולי קולות, שאול שמכניסין בו בקולי קולות אינו דין שמוציאין ממנו בקולי קולות.

כותבים בתפילין ומזוזות אפילו צוואות שבפרשה - כגון 'וקשרתם' וכתבתם'. ואין למדים כתיבה כתיבה מפרשת סוטה שנאמר שם 'אלות' ולא צוואות, לפי שבתפילין ומזוזות נאמר 'וכתבתם' שתהא כתיבה תמה ושלימה.

צריך שיתן בק"ש ריח בין הדבקים - שנאמר 'ולמדתם' שיהא למודך תם. והיינו, שיפריד תיבה שמתחלת באות שהתיבה שמלפניה נגמרת, כדי שלא יקרא אותן שתי אותיות באות אחת. כגון 'על לבבך', 'על לבבכם', 'בכל לבבך', 'בכל לבבכם', 'עשב בשדך', 'ואבדתם מהרה', 'הכנף פתיל', 'אתכם מאריך'.

כל הקורא קריאת שמע ומדקדק באותיותיה - מצננין לו גיהנום.

רבי יהודה הנשיא היה קורא רק פסוק ראשון - והיה מעביר ידו על פניו באמצע שהיה שונה לתלמידיו, ומקבל עליו עול מלכות שמים. ונחלקו תנאים אם היה חוזר וגומרה לאחר שעמדו התלמידים. לבר קפרא אינו חוזר וגומרה, ולפיכך היה מחזור אחר שמועה שיש בה יציאת מצרים, כדי להזכיר יציאת מצרים. ולרבי שמעון ברבי חוזר וגומרה, ואע"פ כן היה מחזור אחר שמעתתא של יציאת מצרים כדי להזכיר יציאת מצרים בזמנה.

אמר 'שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד' ולאחר מכן נאנס בשינה - יצא. וכן הורה רב נחמן לעבדו שיצער בפסוק ראשון ולא יותר, וכן רבה היה לא היה מצער עצמו אלא בפסוק ראשון.

אסור לישון כשהוא פרקדן - רבי יהושע בן לוי קילל את הישן פרקדן. ואם הוא מוטה על צידו מעט, מותר. אבל אסור לקרות ק"ש אע"פ שמוטה על צידו מעט, שמקבל עליו מלכות שמים דרך שררה וגאווה. ובעל בשר מותר.

יום שישי פרשת שמות - כ' טבת תש"פ

דף י"ד ע"א

במגילה ובהלל פוסק לשאילת שלום כמו בקריאת שמע. בימים שהיחיד גומר את ההלל, בין פרק פוסק, ובאמצע הפרק אינו פוסק. ובימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל, אפילו באמצע הפרק פוסק. רבינא לא הפסיק לשאול בשלום של רב בר שבא באמצע הלל, אע"פ שהיה ביום שאין היחיד גומר את ההלל, לפי שלא היה חשוב בעיניו.

מטעמת - אינה טעונה ברכה. וכן השרוי בתענית, טועם את התבשיל לדעת אם צריך מלח או תבלין, ואין בכך כלום. ועד שיעור רביעית נחשב לטעימה, ולא יותר.

כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל - כאילו עשאו בְּמָה, שנאמר 'חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא', אל תקרי בְּמָה אלא בְּמָה. וי"א בְּמָה חשבתו לזה ולא לאלוה.

ודווקא כשמשכים לפתחו, אבל אם פגעו בדרך שואל בשלום. ובאופן זה שנינו שבבין הפרקים של ק"ש שואל מפני הכבוד ומשיב, אע"פ שעדיין לא התפלל.

אסור לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל - שנאמר 'צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו'.

כל המתפלל ואחר כך יוצא לדרך - הקב"ה עושה לו חפציו, שנאמר 'צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו'.

כל הלן שבעת ימים בלא חלום נקרא רע - שנאמר 'ושבע ילין בל יפקד רע', אל תקרי 'שְׁבַע' אלא 'שְׁבַע'.

כל המשביע עצמו מדברי תורה ולן - אין מבשרין אותו בשורות רעות, שנאמר 'ושבע ילין בל יפקד רע'.

הלכה כרבי יהודה שלא יפסיק בין 'אלקיכם' ל'אמת ויציב'. ולמדו ממה שנאמר 'וה' אלקים אמת'.

דף י"ד ע"ב

אמוראים נחלקו אם לאחר שאומר 'ה' אלוקיכם אמת' חוזר ואומר אמת או לא: לרבי יוחנן חוזר ואומר, ולרבה אינו חוזר ואומר. וכששמע רבה אדם שחזר ואמר אמת, קרא עליו 'כל אמת אמת תפסו לזה'.

אין צריך להתחיל ולומר פרשת 'ויאמר' בק"ש של ערבית - אבל אם התחיל גומר. ומה היא התחלה? י"א ש'דבר אל בני ישראל' אין זו התחלה, אבל אם כבר אמר 'ואמרת אליהם' הרי זו התחלה וצריך לגמור. ובמערבא סוברים שגם 'ואמרת אליהם' אין זו התחלה, ורק אם אמר 'ועשו להם ציצית' הרי זו התחלה, ולפיכך היו מתחילין עד 'ואמרת אלהם', ומדלגין ואומרים 'אני ה' אלוקיכם אמת'. ואנו מתחילין עד 'ואמרת אלהם' כמו שהתחילו במערבא, אבל אנו סוברים שזה חשוב התחלה, ולפיכך גומרים כל הפרשה כולה.

לחייא בר רב, אם אמר בערבית 'אני ה' אלקיכם', צריך לומר לאחוריו ברכת 'אמת ואמונה'. אבל אם לא אמר 'אני ה' אלקיכם' א"צ לומר כל נוסח הברכה של 'אמת ואמונה', וכדי להזכיר יציאת מצרים אומר: מודים אנחנו לך ה' אלקינו שהוצאתנו מארץ מצרים ופדיתנו מבית עבדים ועשית לנו נסים וגבורות על הים ושרנו לך, מי כמכה באלים וגו' ברוך אתה ה' גאל ישראל, ואומר השכיבנו.

למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע? לרבי יהושע בן קרחה כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך עול מצות. והיה אם שמוע לויאמר, שוהיה אם שמוע נוהג ביום ובלילה, ויאמר אין נוהג אלא ביום. ור"ש בן יוחי הוסיף עוד טעם, שבשמע יש ללמוד וללמד ולעשות (ודברת בם, ושגנתם, וקשרתם וכתבתם), והיה אם שמוע יש בה ללמד ולעשות (ולמדתם, וקשרתם), ויאמר אין בה אלא לעשות בלבד.

החופר כוך למת בקבר - אם אחד הוא, פטור מק"ש ותפלה ומן התפילין, ומכל מצות האמורות בתורה, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה. ואם שנים הם, והגיע זמן ק"ש, מניח את חבירו חופר והוא עולה ונוטל ידיו, ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל, ואח"כ חוזר למלאכה, וחבירו יעלה ויניח תפילין ויקרא קריאת שמע ויתפלל.

יניח תפילין ואח"כ יקרא ק"ש - וגם לרבי יהושע בן קרחה המפרש שצריך לקבל עליו עול מלכות שמים תחילה ואח"כ עול מצוות, היינו לענין קריאה,